

MOLNÁR Gusztáv

Búcsú egy elképzelt hazától*

1848. május 26-án, pár nappal a 12. pontot („Uniót Erdély-lyel!”) törvénybe iktató, de a századok vonakodása és a románok nyílt ellenkezése miatt azt demokratikus értelemben nem legitimáló kolozsvári diéta összetelése előtt lelkes pesti decemvirek küldöttsége érkezett Kolozsvárra, „bevégezni Erdély történelmi végestéjét” és „felderíteni az egyesült Magyarhon dicső hajnalát”. Egyikük, egy bizonyos Székely József, az alkalomhoz illő „gyönyörű költeményt” írt. *A Királyhágón* című vers negyedik szakasza így szól:

*A testvérek kezét fognak,
Leomlik a Királyhágó,
SBukarestig magyar földön,
Leng a háromszínű zászló.*

Miután 30-án a kolozsvári országgyűlés hangos kardcsörtetéssel, éljenzéssel és kendőlobogtatással „nyilatkozott”, az azonmód Unió utcává átkeresztelt Monostor utcai Redoute (a mai Néprajzi Múzeum) udvarát elárasztó tömeg életet kezdte a megszeppent századok és az uniót megszavazó egyetlen román, Lemény görög katolikus püspököt. Miközben Schmidt székelyi követ és „a patriarchális kinézésű tisztaság” a tömeg-

zászlaja alatt”. „Megteremteni egy nemzetet – kiáltott fel Párizsban a román hazafi. – Egy testvérekből, szabad polgárokból álló nemzetet! Ez az a szent és nagy cselekedet, románjaim, melyet Isten ruházott ránk.” Nem számított, hogy az életre várásolt idea, a megtestesülő szellem abból a gyűlöletből is táplálkozott, amelyet „ama rettenetes mőcök éreztek ellenségeikkel szemben” (minden nép így érez nemzeti háborúiban – tette Bálcescu megnyugtatólag hozzá), nem számított, hogy „a nemzet géniusza” az „idegen ellenségek sírjai fölött” lebegve zengette különös himnuszát.

Akkoriban mindenki a nemzet- vagy legalábbis az államépítés lázában égett. Még az osztrák konzervatívok is, akikről – mint a kitűnő szegedi történész, Deák Ágnes leírja – a korabeli Bécsben a következő anekdota járta: „A kérdésre, hol alkotják meg az új Ausztriát, a válasz: majd kinyomtatják az udvari nyomdában.”

Csak a klerikális reakció volt szkeptikus. És – most az egyszer – milyen igaza volt! Tudom, hogy – itt és ma – ez valóságos szentségtöréssel ér fel, de – engedelmükkel – az 1849 nyarán Bécsben összegyűlt érsekek és püspökök pástori leveléből idézek: „Így lett a népek egészséges szeretete történelmük, nyelvük és beljük rögzült szokásaik iránt... mesterségesen felkorbácsolt beteg lázörvület, mely minden más nyelvet beszélő szomszédban halálos ellenséget fedez fel, saját házáat is lángokba borítja, csak hogy a szomszédát is megsemmisítse. Ez egyáltalán nem előrehaladás a fejlődésben, ahogy pedig ezt nevezik; sirandó visszalépés... a pogányság sötét barbársága felé; a nemzetiség aranyborjává vált, imádása a zabolálatlan szenvedélyek tüzeiben pedig gyakran vadállati fajharc, az emberiség székelye, borzasztó bűn Isten előtt.”

A nemzet mint kollektív személyiség, mint áttelekített organizmus – a 21. század elején ezt nem nehéz megállapítanunk: halott. Ezzel persze nem tűnik el látókörünk, csak éppen új oldaláról mutatkozik meg. Mint ahogy a vallást is egészen más

liberálisok (akik között, nem sok haszonnal, egy darabig magam is forgolódtam) ma összesöprik a maradékot mindabból, ami Kossuth 15 millió magyart elképzelt '48-as víziójából megmaradt. Kossuth *ebbe a 15 millióba* – teljesen logikusan – a polgárinak álmódott történelmi Magyarország minden polgárát, tehát a horvátokat is beleértette. Ma azokat a nemzetpolgárokat értik bele, akik – függetlenül attól, hogy magyar vagy nem magyar állampolgárok – történelmi, kulturális és jogi értelemben egyaránt a jobboldali politikusok és ideológusok által egységesnek elképzelt magyar nemzethez való tartozásukat tekintik meghatározónak.

Abaloldali liberálisok ebben az anakronisztikus és a valóságos társadalmi és politikai folyamatokkal alig érintkező igyekezetben nemzeti kizárólagosságot és burkolt irredentizmust látnak. Ezért helyette a magyar, a román és a többi politikai nemzet nem kevésbé anakronisztikus sémáit ajánlják figyelmünkbe, mintha nem tudnák és nem látnák a saját szemükkkel, hogy a nemzetek összetartó és asszimiláló ereje a múlté. A nemzet mint politikai közösség politikusi sztereotípiája, mely jobb híján elvegetál még egy darabig, de nem élő kerete többé az egyéni életutakból építkező legkülönfélébb társadalmi és politikai szövődéseknek.

A mind országosan és regionálisan, mind európai és világszinten egyaránt érzékelhető dezintegrálódási folyamatban a haza mint olyan megszűnt létezni. Ezért amikor én ma, 13 év magyarországi lét után kijelentem, hogy ez az ország – ahol egyébként nem érzem rosszul magam, végtére is Magyarország kellemes hely – nekem nem a hazám, tulajdonképpen csak egy közhelyet mondok ki, amit mindenki érez. Csak én azért érzem ezt valamivel intenzívebben, mert amíg abban a másik országban életem, amelynek kollektív lényé *természetesen* idegen volt tölem, szentül meg voltam győződve róla, hogy van ilyen haza.

Erdély azért válhatott rendkívül fontosá néhány magyar, román és német értelmiségi számára (többől é pillanatban nincs szó), mert ott van rá némi esély, hogy a transznacionális váljék természetessé. Nem abban az értelemben, hogy senkinek sincs nemzeti identitása, hanem abban, hogy mindenkinek van, pontosabban mindenkiről feltételezzük, hogy van neki, de igazi tétje csak az új, most megeremlődő transznacionális térben van a dolgoknak. Akárcsak Európában. Erdélyben tehát a legkevésbé sem az az érdekes, hogy ott magyarok élnek. Élnek itt is elegendő, és én kíváncsian szemlélem, mire mennek vele. Ami itt végpont, esetleg holtpon, ott kiindulópont.

Ebben az értelemben voltam én erdélyi, unió ide vagy oda, itt Budapesten, annak ellenére, hogy négy nagyszülőm közül három a mai Magyarország területén született, és a negyedik sem a Királyhágón túl, hanem Biharban. És Erdélyről – hogy a mai történelmi évfordulónál maradjunk – sokkal többet mond nekem az 1863–64-es nagyszékelyi országgyűlés, amely Erdélynek mint polgári alapokon álló transznacionális politikai közösségnek a megeremlítésére tett kísérletet, mint az uniót kimondó kolozsvári, mint ahogy a mai föderális Európa alakulásában lévő régi-új felépítését is jobban megérteti velem a morvaországi Kremsierben ülésező, de Erdély és Horvátország számára is modellt kínáló Lajtán túli alkotmányozó gyűlés, mint a német birodalmi parlament helyszíne, a frankfurti Paulskirche, amelyet a negyvennyolcas magyar forradalmárok Mekkájuknak tekintettek.

Erdélyiként a mai magyar politikai helyzetről, mellesleg, az a véleményem, hogy a Fidesz másodsorú is meg fogja nyerni a választásokat, beviszi az országot az Európai Unióba, és akkor fog kiderülni, hogy az ország politikusaiknak fogalmuk sincs, hová kerültek. Ekkor jöhet el az ideje egy olyan alternatív politikai erőnek Magyarországon, amely a radikális politikai decentralizáció, a belső és külső föderalizmus jelszavával talán képes lesz megmozgatni a politikát ironikus, néha dühös távolságtartással figyelő magyar tömegeket. Akkor talán, a kissé hosszúra nyúlt perem-európai évszázadok után, Magyarország – az államhatalom területi megosztásánál nemcsak Budapest, hanem a (vidéki) régiók vonatkozásában is magáévá téve – bekapcsolódhat végre a karoling Európába.

Akármiilyen különösen is hangzik ez ma, itt, de az elmárodottabb Erdély a múlt század közepén is közelebb volt, és ma is közelebb van az igazi, vagyis a föderális Európához, mint Magyarország. Ha Budapest felzárkózik, ha képes lesz a nemzetállami bélyéktől megszabadulni, hozzá is közelebb kerülhet.

Elhangzott a Mit kíván a magyar nemzet? című „ünnepi szabad beszélgetés”-en, 2001. március 15-én, a budapesti Merlin Színházban.

Az idézetek forrásai:

Az *Ellenőr* c. kolozsvári napilap 1848. májusi számai; *48-as Erdély*. Spectator előszavával, Kolozsvár, 1943; N. Bálcescu, *Mersul Revoluției în Istoria Românilor* (1850) és *Miscarea Românilor din Ardeal la 1848* (1851); Deák Ágnes, *A Habsburg Birodalom a nacionalizmus kibívásai között (1848–1849)*, Aetas, 1997/4.

1948. Szalárd (Bihar m.), filozófus, Teleki László Intézet, Budapest. *Problema transilvană* (G. Andreescuval közösen), Iași, 1999; *Köztes-Európa eltűnése, avagy a mintakövetés közép- és kelet-európai koncepciói*. Vázlat, in *Globalizáció és nemzetépítés*, Bp., 1999, 47.–68.

A magyarországi helyzet 1848 őszén – egy, az európai forradalom ügyét féltő osztrák karikaturista szemével. A fellegekben járó magyarok Kossuth frázisaiból és a szlovákok támogatásából próbálnak megélni. A magyar forradalom szekerét feltartóztatni akaró horvátok és szerbek és a husángokkal közeledő románok nem veszik észre, hogy a magyarok ellen fordulva az orosz medve malmára hajtják a vizet. (In: Spiró Gy., *A nemzetiségi kérdés a negyvennyolcas forradalom Magyarországon*, 1980, 41.)

nek köszönetet mondvá szónokolt, „kezökbe lobogó jutott, melyen – a szemtanú Kővári László szerint – történetesen e szavak valának: Unió, vagy halál!”.

„Bekövetkezett végre a nagyszerű perc: Erdélynek mint országnak megsemmisülése.” A történetíró Kővári László szavait vessük jól emlékezetünkbe, hogy eszünkbe jusson, valahányszor Erdély mostoha sorsa miatt bűnünk eresztenék a fejünk.

Az egységes nemzet megeremlítésének szent helyülete persze nemcsak a magyarokra volt jellemző. A csehek például ezeréves német-római birodalmi múlt után hirtelen rádöbbenek, hogy szlávok, és mély áhitattal fordultak fajtésztvéreik felé. Egy csehországi német demokrata eképpen fejezte ki a jelenség fölött érzett döbbenetét: „Micsoda, a horvátot, a szlovákokat, az oroszot, a montenegróit közelebb állónak tekintitek, mint a németeket, akikhez évszázadok óta rokoni szálak kötnek, akiknek műveltsége a tietekké is vált, akiknek a nyelve kultúrátok nyelve? A régi köteleket szétéptétek, és itt az elvadulás.”

De lelkes pánromán volt az általunk – joggal – nagyra becsült Nicolae Bálcescu is, aki a saját szemével látta, „elvörösödvé a székelytől, hogyan harcoltak a románok a szabadságért a legocsmányabb, a legkegyetlenebb és legócskább despotizmus

fényben látjuk azóta, hogy képtelenek vagyunk igazán hinni. François Bocholier, egy fiatal francia doktorandus mondta nekem nemrég Kolozsváron, miután elolvasta a *Provincia* legújabb száma: „Posztacionális nézőpontból szemlélni a nemzetet olyan, mint hitlenként vizsgálni a vallást. Így az igazán érdekes és meglepő.”

Harald Roth Heidelbergben élő erdélyi történész írt arról nemrég, hogy a historiográfiában nem megengedhető a többes szám első személy, a „mi” használata. Ennél plasztikusabban nem is lehetne kifejezni, hogy a nemzet mint történelmi lény kétségtelenül létezik valahol, de számunkra megoldhatatlan kérdés kapcsolatba lépni vele.

Ebből a posztacionális perspektívából szemügyre véve a mai Magyarország politikai életét, kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy abban a mai napig a hagyományos („negyvennyolcas”) nemzeti sémák az uralkodóak, azok határozzák meg a magyar politikuskok beszédmódját.

Most csak a liberális politikusokról beszélnek, mert a többieknek vagy fogalmuk sincs a nemzetéről, vagy a „legocsmányabb, legkegyetlenebb és legócskább” nacionalizmus szétéptett zászlajának cafatjait szorongatják a kezükben. A jobboldali